

زنان اسوه در قرآن کریم

◆ زهرا اسلامی فر

در این موضوع مقالات مستقل و در عین حال مرتبط برای ترسیم سیمای زنان اسوه در قرآن کریم ارائه می‌گردد البته ناچائی که در توان، ما است و در این مختصر می‌گنجد. امید آنکه زنان مسلمان ما با توجه به نقش موثری که در سازندگی جامعه اسلامی ایفا می‌کنند و تربیت نسل آینده را که کاری بس ظریف و دشوار است بر عهده دارند با سرمشق‌گیری از این الگوها و اسوه‌های قرآنی اصالت خویش را دریابند و طریق صحیح‌تر و درست‌تر زندگی را در پیش گیرند؛ شخصیت زنان اسوه قرآنی همچون آسیه (همسر فرعون) یوکابد (مادر موسی) صفورا (همسر موسی «ع»)، حنه (مادر مریم «س»)، مریم (مادر عیسی «ع»)، الیصابات (همسر زکریا) حوا (همسر آدم «ع»)، هاجر (همسر ابراهیم «ع»)، زحیمه (همسر ایوب «ع»)، بلقیس (ملکه سبا) خدیجه (همسر حضرت محمد «ص») فاطمه زهرا (دختر حضرت محمد «ع») و همسر حضرت علی «ع» مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در این شماره به شخصیت جامع صفات حسنه و اسوه کامله حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها پرداخته‌ام عناوینی که در این مقاله مطرح گردیده عبارتند از:

- ✓ اشاره‌ای به مفهوم اسوه از نظر قرآن کریم.
- ✓ زنان اسوه در قرآن کریم
- ✓ فاطمه دختر گرامی رسول اکرم (ص) (اسوه کامل و جامع صفات حسنه)

◆ اشاره‌ای به مفهوم اسوه

در علوم تربیتی و اجتماعی برای ارائه «شخص کامل» یا یک «رفتار متکامل» از واژه‌ها و عناوین اسوه، الگو، قدوه، سرمشق، نمونه، مدل، ملاک، مثال، و مصداق اعلی استفاده می‌شود. قرآن کریم برای نشان دادن «شخصیت کامل»، پیامبر (ص) و ضرورت پیروی از آن حضرت واژه «اسوه» را به کار برده است و می‌فرماید:

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...»^(۱)

تحقیقاً رسول خدا برای شما الگو و مقتدای بسیار نیکویی است.

و برای نشان دادن رفتار متکامل، قرآن کریم در دو مورد رفتار توحیدی ابراهیم خلیل و یاران مجاهد و فداکار او را توصیه کرده می‌فرماید:

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ...»^(۱)

مسلماناً ابراهیم و آنانکه با او بودند برای شما مقتدایی نیکو می باشند.

فرهنگ‌های لغت و اژه‌الگو را به معنی، نمونه و شکل چیزی که از کاغذ یا مقوا بریده باشند مثل الگوی لباس گرفته‌اند.^(۲) اما در علوم انسانی الگو به معنی عینی یک طرح، یک اندیشه، یا مکتب به کار می‌رود.

الگو خواهی و الگو پذیری از نیازهای وجدانی و فطری افراد بشر است، اما هر کس و هر چیزی نمی‌تواند الگوی شایسته واقع شود مگر الگوهایی که اصالت و لیاقت دارند و بر اساس ارزش‌های معنوی استوار باشند. نه الگوهایی که مبتنی بر ارزش‌های مادی هستند و فاقد اصالت می‌باشند. و اصولاً الگوهایی که به خاطر ارزش‌های معنوی‌شان مطرح‌اند، در طول تاریخ جاودانگی می‌یابند. قرآن کریم برخی از این الگوها و اسوه‌ها را معرفی نموده و متابعت و سرمشق‌گیری از آنها برای افراد جامعه را لازم می‌شمارد.

خداوند در قرآن کریم این دنیا را کوچک و ناچیز می‌شمارد از جمله در این آیه می‌فرماید:

« قل متاع الدنيا قليل »

بگو کالای دنیا کم و اندک است.^(۳)

اما در مورد حضرت زهرا (س) خطاب به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «انا عطیناک الکوثر»^(۴) ما

کوثر را به تو عطا کردیم. کوثر از کثیر است.

دنیا قلیل است، لیکن زهرا (س) کثیر است.

و در جای دیگر قرآن کریم آسیه زن

فرعون را اسوة ایمان برای همه مردان و زنان

مؤمن معرفی می‌نماید:

« وَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةً

فِرْعَوْنَ »^(۵)

خداوند برای مؤمنان زن فرعون را مثال

زده است.

◆ زنان اسوه در قرآن

«اسماء بنت جمیس» همسر جعفر بن

ابطالب، از نخستین زنان مهاجر اسلام بود.

او وقتی از «حجبه» برگشت نزد همسران

پیامبر (ص) رفت و سوال نموده آیا در قرآن

آیه‌ای در فضیلت زنان آمده است؟ همسران

پیامبر (ص) پاسخ دادند خیر اسماء ناراحت

شد و به خدمت پیامبر (ص) رسید؛ عرض

کرد یا رسول الله جنس زن، گرفتار زبان

است رسول خدا (ص) فرمود: چرا؟ گفت: در قرآن فضیلتی همانند مردان برای زنان نیامده است. در این هنگام آیه نازل شد و صفات کامل زنان و مردان مسلمان را بیان کرد.^(۷)

«انَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا»^(۸)

«خدا برای مردان و زنان مسلمان، با ایمان، مطیع فرمان خدا، راستگو، شکیبا، خداترس، انفاق کننده، روزه دار، پاکدامن و آنان که فراوان به یاد خدا بودند، آموزش و پاداشی عظیم فراهم کرده است.»

خداوند در این آیه ده صفت از اوصاف کمال را یاد آور شده است و در آیه ای دیگر سایر صفات زنان کامل را بیان فرموده است:

«مُسْلِمَاتٌ مُؤْمِنَاتٌ قَانِتَاتٌ تَائِبَاتٌ عَابِدَاتٌ سَائِحَاتٌ...»^(۹)

«زنان مسلمان، مؤمن، متواضع و مطیع، توبه کننده، عبادت کننده خداوند و مهاجر الی الله» همچنین در آیه سی و چهار سورة نساء صفات دیگری از زنان کامل ذکر شده است:

«فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْفَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ...»^(۱۰)

«زنان صالح. مطیع و آنان که خواسته خدا را در غیاب حفظ می کنند.»

قرآن کریم در آیات یاد شده سیمای مردان و زنان کامل را ترسیم نموده است.

با توجه به این آیات در می یابیم که زن از جهت پیمودن مدارج عالی کمالات انسانی و اخلاقی با مرد در یک صف واحد قرار دارد، و قرآن کریم نه تنها تفاوتی بین زن و مرد از نظر رسیدن به کمالات معنوی و انسانی قائل نیست؛ بلکه علاوه بر آن برای رشد و تعالی زنان، الگو و اسوه نیز معرفی می نماید.

قرآن کریم با ذکر مصادیقی چون فاطمه (س)، مریم، آسیه و... که در حقیقت زنان تربیت شده مکتب الهی هستند و با اطاعت از اوامر الهی به قرب حق تعالی رسیده اند به زنان می آموزد که با پیروی از این اسوه های فضیلت می توانند توانائی ها و استعداد های بالقوه خود را شکوفا نمایند و به کمال واقعی برسند.

◆ فاطمه (س) اسوه کامل و جامع صفات حسنه:

فاطمه زهرا (س) نمونه‌ای بدیع از انسان تکامل یافته و در واقع موجودی بهشتی بر روی زمین بود زهرای اطهر، به لحاظ خانوادگی از ریشه دارترین و اصیل ترین خاندان‌های تاریخ است. (۱۱) پدر بزرگوارش محمد (ص) آخرین پیامبر الهی است شخصیتی که قرآن او را اسوه حسنه معرفی می‌کند. و مادرش بانوی بزرگواری چون خدیجه است زنی که فضیلت و تقوی در وجودش موج می‌زند زنی پاک، وارسته و ایثارگر.

بررسی ابعاد گستره شخصیت ملکوتی زهرا (س) کاری بسیار مشکل است و از توان یک فرد بیرون می‌باشد بدین جهت اشاراتی قرآنی در مورد زهرای مرضیه (س) طرح می‌کنیم. آیاتی چند که به مناسبت‌های خاص در مورد وی نازل شده است و هر یک از آیات به گوشه‌ای از شخصیت او از نظر ایمان و تقوی و قداست اشاره دارد:

۱- سوره کوثر:

«إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ.» (۱۲)

ما به تو کوثر اعطا کردیم، پس برای پروردگارت نماز بخوان و قربانی کن. به درستی که دشمن تو ابرتر است.

واژه کوثر وصف است که از کثرت گرفته شده و به معنی خیر و برکت فراوان است. کوثر یک معنی جامع و وسیع دارد و آن خیر کثیر و فراوان است و مصادیق آن زیاد است ولی بسیاری از بزرگان علمای شیعه یکی از روشن‌ترین مصداق‌های آن را وجود مبارک فاطمه زهرا (س) دانسته‌اند. چرا که در شاهن نزول آیه می‌گویند: آنها پیغمبر اکرم را متهم می‌کردند که مقطوع النسل است و قرآن ضمن نفی سخن آنها می‌گوید: ما به تو کوثر دادیم.

از این تعبیر استنباط می‌شود

که «خیر کثیر» همان

فاطمه زهرا (س)

می‌باشد زیرا

نسل و ذریه

پیامبر به

وسیله همین

دختر گرامی

در جهان انتشار

یافت؛ نسلی که نه

تنها فرزندان جسمانی

پیغمبر (ص) بلکه

مروجان و پاسداران آئین حیات

بخش اسلام بودند و نه تنها امامان

صفات فاطمه

معصوم اهل بیت (ع)؛ (که آنها حساب مخصوص به خود دارند) که هزاران هزار از فرزندان فاطمه (ع) در سراسر جهان پخش شدند که در میان آنها علمای بزرگوار، نویسندگان، فقها، محدثان، مفسران و الامام و فرماندهان عظیم با ایثار و فداکاری در حفظ آئین اسلام کوشیدند.^(۳۲)

۲- سوره هل اتی (انسان)

«وَيُطْعَمُونَ الطَّامَةَ عَلَىٰ حَبِّهِ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا»^(۳۳)

وهم به درستی خدا، به فقیر و اسیر و طفل یتیم، طعام می دهند.

این آیه سندی بزرگ بر فضیلت اهل بیت پیامبر (ص) است. بنا به گفته مفسران، این سوره درباره امام علی (ع)، حضرت فاطمه (س) و امام حسن و امام حسین علیهم السلام نازل شده است. حسن و حسین (ع) بیمار شدند و امام علی (ع) و زهرا (س) نذر کردند برای سلامتی فرزندانشان سه روز روزه بگیرند. سرانجام آن دو بزرگوار شفا یافتند و این خانواده سه روز روزه گرفتند و هر سه روز، افطار خود را به مسکین و یتیم و اسیر دادند. روز سوم پیامبر (ص) وارد خانه دختر گرامیشان فاطمه (س) شدند و دیدند که او در محراب عبادت ایستاده در حالی که از شدت گرسنگی چشمانش به گودی نشسته است. پیامبر (ص) ناراحت شدند در همین هنگام جبرئیل نازل شد و گفت: ای محمد خداوند با چنین خاندانی به تو تهنیت می گوید. سپس سوره هل اتی را بر او خواند.^(۳۴)

علمای شیعه همه اتفاق نظر دارند که هجده آیه یا مجموع سوره در ماجرای فوق نازل شده است و همگی بدون استثناء در کتب تفسیر یا حدیث، روایت مربوط به آن را به عنوان یکی از افتخارات و فضائل مهم علی (ع) و فاطمه زهرا و فرزندانشان آورده اند.

۳- آیه تطهیر:

«إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»^(۳۵)

خداوند اراده کرده است که پلیدی را از شما بزاید و کاملاً پاک و پاکیزه تان گرداند.

این تطهیر، تطهیر تکوینی است، و زهرا را آن چنان پاک گردانیده، است که نه تنها گناه نمی کند بلکه اندیشه گناه نیز در دل او راه ندارد.

۴- آیه مباهله:

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ، فَقُلْ
تَعَالَوْا نَدْعُ آبَائَنَا وَأَبَائَكُمْ وَنِسَانَنَا وَنِسَانَكُمْ وَأَنْفُسَنَا
وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلِ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى
الْكَاذِبِينَ.^(۳۶)

بدان کسی که پس از این آگاهی که بر تو رسید

با توبه جدال بر خیزد بگو بیائید فرزندان و زنان و نفس هایمان را به مباحله بخوانیم و لعنت و دوری از رحمت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم.

این آیه در جریان مباحله پیامبر (ص) با اسقف و نمایندگان نجران، نازل شده است. در این آیه می بینیم که خداوند از امام علی (ع) به جان پیامبر (ص) تعبیر می کند. از امام حسن و امام حسین (ع) به فرزندان و از فاطمه (س) به زنان او. و اینها را که نزدیکترین افراد به پیامبر (ص) هستند مظهر حق و وسیله ای برای اثبات رسمیت و برتری و حقانیت دین بزرگ اسلام می داند.

زبان و قلم از بیان کمالات وجودی فاطمه (س) قاصر است و عقول بشر در برابر عظمت و مقام والا و ملکوتی زبان و قلم از بیان کمالات وجودی فاطمه (س) قاصر است و عقول بشر در برابر عظمت و مقام والا و ملکوتی او مات و مبهوت می گردد؛ آنچه به رشته تحریر درآمد شمه ای بود از دریای بی کران فضائل او:

زهرای (س) را می توان نمونه ای ارزنده و مظهر بزرگی از «تریت اسلامی» دانست.

فاطمه از هر جهت کامل بود و به قله کمالات انسانی رسیده بود. لذا اسوه کامل برای تمام مردان و زنان عالم به شمار می رود.

مادران را اسوه کامل بتول
مزرع تسلیم را حاصل بتول^(۸)

سخن درباره شخصیت ملکوتی زهرای (س) را با کلامی از امام خمینی (رحمه الله علیه) فرزند صالح و خلفش به پایان می بریم:

« تمام ابعادی که برای زن متصور است و برای یک انسان متصور است در فاطمه زهرا (سلام الله علیها) جلوه کرده بوده است یک زن معمولی نبوده است، یک زن روحانی، یک زن ملکوتی یک انسان به تمام معنا انسان، تمام نسخه انسانیت، تمام حقیقت زن، تمام حقیقت انسان، او زنی معمولی نیست؛ او موجود ملکوتی است که در عالم به صورت انسان ظاهر شده است؛ تمام هویت های کمالی که در انسان متصور است و در زن تصور دارد؛ تمام در این زن است؛ زنی که تمام خاصه های انبیاء در او است؛ زنی که اگر مرد بود نبی بود. زنی که اگر مرد بود به جای رسول الله بود. معنویات، جلوه های ملکوتی، جلوه های الهی، جلوه های جبروتی جلوه های ملکی و ناسوتی همه در این موجود مجتمع است. انسانی به تمام معنا انسان زنی است به تمام معنا زن.»^(۹)

والسلام

پی نوشت ها:

- ۱- قرآن کریم سوره احزاب آیه ۲۱
- ۲- قرآن کریم سوره ممتحنه آیات ۴ تا ۶
- ۳- فرهنگ عمید
- ۴- قرآن کریم
- ۵- قرآن کریم سوره کوثر آیه ۱
- ۶- قرآن کریم سوره تحریم آیه ۱۱
- ۷- تفسیر نمونه ج ۱۷ ص ۳۰۸
- ۸- قرآن کریم سوره احزاب آیه ۳۵
- ۹- قرآن کریم سوره تحریم آیه ۵
- ۱۰- قرآن کریم سوره نساء آیه ۳۴
- ۱۱- بانوی اول ص ۱۳
- ۱۲- سوره کوثر آیات ۱ تا ۳
- ۱۳- تفسیر نمونه ج ۲۷- ص ۲۷۵ و ص ۲۷۶
- ۱۴- قرآن کریم سوره انسان آیه ۸
- ۱۵- تفسیر نمونه ج ۲۵ ص ۲۴۳ و ص ۳۴۴
- ۱۶- سوره احزاب آیه ۳۳
- ۱۷- سوره آل عمران آیه ۶۱
- ۱۸- اقبال لاهوری
- ۱۹- سیمای زن در کلام امام خمینی ص ۲۰۷